

УДК 332.1

Д. О. Лихитченко,
аспірант, Інститут економіко-правових досліджень Національної Академії Наук України

ФОРМИ І ФАКТОРИ ПРОСТОРОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

D. Lyhytchenko,
graduate, Institute of Economic and Legal Research of the National Academy of Science Ukraine

FORMS AND FACTORS OF SPATIAL ORGANIZATION OF REGIONAL ECONOMY

У статті досліджуються форми і фактори просторової організації регіонального господарства. Автор доводить, що форми просторової організації регіонального господарства в якості основних факторів розвитку можуть виступати: відокремлення і становлення промислових і транспортних вузлів, виділення спеціалізованих кластерів, формування і посилення регіональних мереж; вибір обгрунтованих форм концентрації промислового виробництва.

This article investigates the forms and factors of spatial organization of the regional economy. The author argues that the forms of spatial organization of the regional economy as key factors in the development may include: separation and establishment of industrial and transportation hubs, the selection of specialized clusters, the formation and strengthening of regional networks; the choice of reasonable forms of concentration of industrial production.

Ключові слова: теорії регіональної економіки, фактори, форми, аналіз, економічний простір, регіональний економічний простір, економічний розвиток, соціальний розвиток, територіальні утворення, регіон, район, населений пункт.

Key words: theory of regional economic, factors, forms, analysis, economic environment, regional and economic environment, economic development, social development, territorial entities, region, district, town.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Кінець XX століття і початок століття XXI ознаменувалися серйозними змінами не тільки в політичному устрої багатьох країн світу, в тому числі Східної Європи, але і в зміні багатьох наукових парадигм сучасного економічного розвитку, починаючи з метарівня і закінчуючи мікрорівнем. Не залишилася осторонь від цих процесів і така галузь економічної науки, як регіональна економіка. Особливо на просторі колишнього Радянського Союзу. На зміну централізованому плануванню, що застосовувалося у всіх сферах суспільного виробництва, прийшли ринкові відносини, які потягли за собою трансформацію не тільки політичних і економічних засад суспільства, але і їх соціальних, культурних та інших цінностей. Як наслідок трансформації економічної та політичної систем СРСР з середини 1980-х рр. створилися якісно нові умови для регіонального розвитку і міжрегіональної просторової кооперації. Не залишалися осторонь від цих процесів дос-

лідники-регіоналісти, які значно активізували наукові пошуки вирішення проблем просторового розвитку регіонів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ ТА ДОСЛІДЖЕНЬ

Окремі питання і проблеми розвитку регіону висвітлені в роботах таких авторів, як: Арженовський І.В., який здійснив дослідження регіональної економічної політики, дослідив поняття та види регіональних мереж; Горін Н., який дослідив основні закономірності в регіональній економіці, виявив послідовності і довів циклічність розвитку міст; Захаров В., який проаналізував промислові кластери, виявив зв'язок між ними та економічним зростанням; Іваненко Л.В., яка дослідила поняття та види територіально-організаційних форм економіки регіонів Суспіцин С.А., який дослідив зміцнення міжбюджетних відносин на субфедеральному рівні; Смагін Б.І, який дослідив сутність та розробив методику визначення показників освоєності регіонів та ін.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРИШЕНИХ ЧАСТИН ПРОБЛЕМИ

Попри значну кількість праць з регіональної економіки існуючі проблеми розвитку регіонів вимагають глибокого аналізу та систематизації наукових підходів до визначення форм і факторів просторової організації регіонального господарства.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідити форми та фактори просторової організації регіонального господарства.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Економічній науці поки майже нічого запропонувати щодо теоретично обгрунтованого та практично прийнятного підходу до раціоналізації просторових параметрів муніципальних утворень. У даному відношенні навіть на Заході (де більше просунулися в цьому напрямку) справа в основному зводиться до видачі рекомендацій щодо необхідності брати до уваги найбільш загальні фактори, що впливають на "оптимальну конфігурацію муніципалітетів" у тих чи інших умовах. Подібними факторами пропонується вважати, зокрема, політичні пріоритети, обсяг і тип місцевих повноважень, місцеві фінансові інструменти, а також розмір фінансової допомоги та обсяг послуг, що надаються центральним урядом або регіональною владою. При цьому найчастіше песимістично заявляється, що будь-яка спроба визначити ідеальний розмір, наприклад, міста-регіону, як і ідеальну модель відповідної структури управління, приречена на невдачу" [1, с. 60].

Аналогічна ситуація складається і з вибором просторових форм організації господарства. Незважаючи на активність у використанні новітніх форм, таких як регіональні мережі, кластери, франчайзинг, аутсорсинг, тим не менше на практиці перевага віддається перевіреним формам — фінансово-промисловим групам, холдингам, асоціаціям. Саме ця обставина є свідченням недостатньої активності не тільки науки, а й практики в пошуку найбільш прогресивних форм просторової організації регіонального господарства. У цьому зв'язку доречно згадати про те, що питання трансформації можуть розглядатися як в рамках нормативного підходу (як можливий рух до заданої структури економіки регіону), так і в рамках позитивного підходу (коли причини, фактори та обмеження розміщення економічної активності досліджуються в ході її еволюційного просторового розподілу). Що дозволяє мати перед собою досить різноманітний науковий інструментарій, придатний для формування нового знання щодо можливих чинників просторового розвитку регіонів.

Таким чином, розглядаючи просторовий розвиток регіонів як зміну параметрів його основних форм (форм розселення — населених пунктів: міст, селищ і сіл та форм просторової організації регіонального господарства — суб'єктів господарювання та форм їх організації) і зміну основних його властивостей (однорідності / неоднорідності), можна припустити, що по своїй суті розвиток може бути зведений безпосередньо до змін у структурах, що складають його основу.

Чільне місце в вирішальна роль у формуванні системи розселення належить містам. "Місто, будучи складною соціально-економічною системою, істотно відрізняється від аналогічних систем більш вищого порядку, наприклад, від регіону, по-перше, тим що це більш відкрита система і, отже, її залежність від зовнішніх факторів набагато значніше. Дана обставина істотно ускладнює аналіз, діагностику і ще в більшій мірі прогнозування розвитку таких систем. По-друге, місто характеризується компактністю і

значно більш тісними внутрішньо-системними зв'язками, що хоча б у якійсь мірі може полегшити завдання дослідника" [2, с. 174].

Як і на будь-яку іншу економічну систему, на місто впливає велика кількість різних факторів. Розвиток будь-якої міської системи визначається поєднанням по відношенню до неї зовнішніх і внутрішніх факторів. До перших відносяться роль міста в територіальному поділі суспільної праці, його місце і функції в системі розселення, загальноекономічна, соціальна і політична ситуація в країні в цілому і в конкретному регіоні, де знаходиться місто. Друга група чинників включає в себе співвідношення між основними підсистемами міста (робочі місця — населення — соціальна інфраструктура), обумовлене відповідним розподілом ресурсів. Саме збалансованість або дисбаланс між цими підсистемами поряд із зовнішніми факторами будуть визначати рівень соціального благополуччя і ступінь соціальної напруженості в місті, ефективність соціально-економічного розвитку і т.д. [2, с. 174].

Знання про зовнішні і внутрішні фактори розвитку міст дозволяє вибирати такий вектор розвитку, при якому б максимально знизився вплив негативних факторів, або максимально використовувався вплив позитивних факторів. Для цього сучасне "місто розглядається як жива система, яка, з одного боку, гнучко реагує на екзогенні чинники (передусім економічні), змінюючи своє внутрішнє середовище — чисельність і структуру населення, і з другого боку, зберігає свою внутрішню своєрідність — субкультуру міста" [3, с. 157]. При цьому економічна основа його існування і розвитку може бути представлена як виробництво доданої вартості, яка позиціонується залежно від підприємницького доходу, заробітної плати та податків, які, в свою чергу, спрямовуються на відтворення відповідних факторів виробництва (елементів продуктивних сил).

Система міст утворює "каркас опори" регіональних систем (так само як і регіонального економічного простору), визначає умови не тільки використання ресурсів в кожному окремому пункті (території), але й їх просторової мобільності. Опорний каркас розселення є результатом самоорганізації територіальної соціальної спільноти за досить тривалий період часу зі своїми внутрішніми законами функціонування і розвитку, що проявляється в існуючій мережі автомобільних і залізничних шляхів сполучення, наявності об'єктів соціальної інфраструктури та ін. А основною точкою даної територіальної соціальної спільноти як раз і виступає місто.

Для вимірювання опорного каркаса розселення може застосовуватися такий показник, як щільність (показник, що враховує щільність міського населення, автомобільних доріг і залізниць). "Значимість його в тому, що він (у поєднанні з його картографічним зображенням) є наочним, генералізованим економіко-географічним "портретом" країни, виражає головні риси її територіальної організації. Соціально-економічний каркас виділяє найбільш розвинену частину країни, яка являє собою економічно активну територію. Крім того, каркас дозволяє судити про наявність на території точок зростання і осей розвитку, про ступінь взаємопов'язаності частин країни" [4, с. 21].

Сучасне місто стає чи не головним інструментом просторової реструктуризації не тільки окремих регіонів, а й усієї країни. Рівень і глибина влиття міських систем у єдиний регіональний економічний простір, але з урахуванням сформованих типів самоорганізації регіонального соціуму, забезпечують урбанізацію. Урбанізація — історичний соціально-економічний процес підвищення ролі міст у розвитку суспільства, в соціальній, професійній, де-

мографічній структурі населення, розміщенні продуктивних сил, розвитку науки, у сфері послуг, способі життя, культурі та ін. У цьому зв'язку необхідно підкреслити, що процес урбанізації можна розглядати як здатність територіальної спільноти організувати навколишнє середовище, створювати цілісну, організовану систему поселень. При цьому базовими повсякденними контактами сучасного міста є економічні та соціальні зв'язки: від їх широти повністю залежить і можливий статус територіального соціуму. Також сферу впливу сучасного міста доповнюють зона постачання продовольством, зона повсякденних торгових контактів, публічної влади, інформаційно-культурний простір.

На практиці складається так, що незалежно від встановлених меж населених пунктів та районів у межах області населення саме прагне встановлювати економічні соціальні зв'язки, забезпечуючи тим самим собі максимум зручностей. Тому виникають невеликі життєві простори, що дозволяють людям забезпечувати своє існування, вчити дітей, лікуватися, відпочивати і т.д. Власне межі цих ареалів в ідеалі можуть виступати природними межами територіальних соціальних спільнот.

Основними емпіричними показниками для визначення можливого впливу міста на прилеглі території можуть служити масштаби і зони (відстані) його регулярних товарообмінів, число населених пунктів, прилеглих до нього, чисельність міграції. Ці параметри дозволяють судити про роль і значення міста в тому чи іншому регіоні. Чим більше місто, чим вигідніше його місце розташування, тим більше його ареал, заснований на силі його тяжіння.

Сучасні проблеми розвитку міста актуалізували пошук такої його моделі, яка б дозволяла мінімізувати можливі витрати економічного, соціального, екологічного, культурного та ін. характеру. "Численні дослідження соціально-економічної сфери міст показали необхідність вироблення моделі "оптимального міста" — міського поселення, в якому розміщення промислових підприємств, житла, громадських і культурних установ, об'єктів комунальної сфери узгоджується з вимогами екології і забезпечує гідний рівень життя людей. На практиці формування "оптимального міста" відбувається через моделювання його просторової структури, відтворюючої універсальні, стійкі зв'язки між елементами міста, які не залежать від специфіки його конфігурації, клімату, ландшафту, регіональних, демографічних та інших особливостей.

Особливо ця проблема почала загострюватися після посилення ролі великих міст. Традиційно велике місто розглядається як адміністративна одиниця територіального устрою країни, помітно впливає на формування мережі опорних центрів, трасування транспортних магістралей, розвідних доріг у регіонах, на виробничі, соціальні і культурні зв'язки. Місто нині розглядається як сукупність окремих елементів, що утворюють його, а процеси, які там відбуваються, проявляють ознаки системних причинно-наслідкових зв'язків, що породжують нові проблеми, які не вирішуються існуючою системою управління.

На жаль, доводиться констатувати, що сьогодні потенціал екстенсивного розвитку великих міст практично вичерпаний. У них формується проблеми, що представляють загрозу життєдіяльності соціуму. "Вже зараз навколо більшості "регіональних столиць" та найбільших міст можна спостерігати всі ознаки економічної і соціальної периферії. Села, сотні малих і середніх міст та селищ міського типу стають малоперспективними не тільки тому, що на "периферії" погіршується економічна ситуація, але й тому, що "лідери" (і перші серед них — "регіональні столиці") все більше стрімко від них відриваються. У ре-

зультаті у багатьох суб'єктах... постійно посилюється соціально-економічна нерівність рідкісних точок благополуччя і позбавлених ознак такого благополуччя великих територій. Якщо ця ситуація не піддається регулюванню, то її слід хоча б аналізувати і прогнозувати" [5, с. 93].

Як наслідок, швидкий розвиток великих міських центрів не тільки забезпечує безсумнівні вигоди для їх резидентів, але і створює проблеми. Вирішення цих проблем потребує вкладень в інфраструктуру, що призводить до перерозподілу ресурсів у міські центри, а це є додатковим стимулом для їх зростання і розширення і в результаті створює більше проблем, ніж вирішує. Чинником розвитку опорного каркаса розселення в ХХ столітті стала поява міських агломерацій. Під міськими агломераціями прийнято розуміти територіально-економічне утворення на основі великого міста або декількох компактно розташованих міст, які характеризуються високою щільністю населення, значною концентрацією міських поселень, широкою розгалуженістю транспортної мережі, встановленням маятникової мобільності населення (щоденних поїздок до місця роботи або навчання в інший населений пункт, не пов'язаних зі зміною місця проживання) [6, с. 192]. На практиці часто міську агломерацію можуть створювати штучно на основі угоди відповідним чином уповноважених представників територіального соціального співтовариства з розробки та вибору заходів щодо подолання несприятливих факторів або формуванню загальної стратегії розвитку кількох міських утворень. У цьому випадку об'єднуючим началом може виступати зацікавленість у реалізації спільного проекту.

В останні роки, після розпаду Радянського Союзу, значно активізувалися процеси децентралізації управління економічним і соціальним розвитком населених пунктів. Прагнення окремих територій до максимальної самостійності знаходить своє вираження у розвитку місцевого самоврядування. У цьому зв'язку можна виділити декілька теорій, що трактують суть місцевого самоврядування. "Представники теорії вільної громади (Г. Аренс, О. Гірке, Н. Гебер) вважали, що право громади на завідування своїми справами є таким же природним, як і права та свободи людини, що громада є первинною по відношенню до держави, тому остання повинна поважати свободу такого управління. Різновид суспільної теорії самоврядування — є громадсько-господарська теорія, яка спирається не тільки на визнання самоврядної громади як суб'єкта прав, відмінного від держави, але і на самий зміст комунальної діяльності. На думку її представників (Р. Моль, О. Расслер, В. Лешков, А. Васильчиков), функції, справи і завдання самоврядування — виключно господарські" [7, с. 118]. Державна теорія (Л. Штейн, Р. Гнейстом, Н. Лазаревській, А. Градовській, В. Безобразов) виходить з того, що місцеве самоврядування — частина державного управління. Відповідно до цієї теорії, общинні справи — частина державних справ, переданих для виконання на місця; місцеве співтовариство не відособлено від держави, а служить державним інтересам і цілям [7, с. 119].

У рамках цих теорій використовується кілька типів місцевого самоуправління. Так, "англосаксонський тип відрізняється більш глибокою автономією місцевих органів і відсутністю вираженого підпорядкування їх центру, французький — розвиненою системою адміністративного контролю центральної влади над місцевими органами, змішаний — поєднанням елементів того й іншого. У кожній країні при цьому спостерігається велика різноманітність форм місцевих органів. Розглянемо більш детально кожен з перерахованих типів місцевого управлін-

ня" [8, с. 81]. Вибір тієї чи іншої моделі місцевого самоврядування склався під впливом багатьох факторів і умов, які в кожному випадку вибиралися з урахуванням історичного досвіду розвитку, економічних можливостей і розумної доцільності, обумовленої ментальністю народу.

Важливим фактором забезпечення самостійності місцевого самоврядування виступає фінансова його забезпеченість. Зараз можна виділити три рівня фінансових можливостей місцевого самоврядування. "Перший рівень утворюють ресурси прямого доступу, контролю та підзвітності в їх використанні. Це кошти місцевого бюджету, державних позабюджетних фондів, фінансові кошти, які передаються регіональними органами для здійснення державних повноважень, доходи від муніципальних підприємств і муніципальної власності. Другий рівень виходить за межі прямого доступу місцевої влади до фінансових можливостей і спирається на сукупний фінансовий потенціал муніципального утворення. Останній, як відомо, складають сукупні доходи юридичних і фізичних осіб, які в певних умовах можуть бути мобілізовані на прирощення економічного потенціалу даної території і тим самим на збільшення фінансових ресурсів першого рівня" [9, с. 56].

Таким чином, для форм розселення основними факторами розвитку можуть виступати: зміни опорного каркаса розселення (кількості великих населених пунктів, що забезпечують зв'язаність окремих елементів продуктивних сил на певній території), вузлів опорного каркаса (великих міст); триваючі процеси урбанізації (поглинання великими містами невеликих населених пунктів, розташованих у приміській зоні, або виникнення на базі селищ невеликих міст); виникнення міських агломерацій (компактного розташування міських поселень, об'єднаних економічними і соціальними зв'язками); пошук більш досконалих форм взаємодії органів місцевого самоврядування та форм самоорганізації населення.

Тривалий час у структурі регіонального господарства важливу і чи не вирішальну роль грали територіально-виробничі (найчастіше територіально-промислові) комплекси. Але після руйнування планово-директивної системи управління та зміни частки домінуючої форми власності (від державної на користь приватної), відбулося не лише руйнування останніх, а й почалися погано контрольовані (з боку держави) процеси зміни форм просторової організації регіонального господарства.

Господарський комплекс країни, хоча і піддався істотним деформаціям, однак повністю не був знищений. Збереглися загальнонаціональні технічні системи — паливно-енергетична, транспортна, комунікаційна та ін. Зберігся досить глибокий галузевий і територіальний розподіл праці. У цих умовах, хоча і втрачена можливість цілісного управління економікою з боку держави, але не зникла об'єктивна необхідність у цілісному підході до аналізу та прогнозування економіки. Це зумовило необхідність створення нових підходів до цілісного опису та аналізу процесів, що відбуваються в економіці.

При цьому загострилася проблема раціонального використання та можливого відтворення регіональних ресурсів. Відомо, що "будь-яка господарська діяльність базується на ресурсах, являє собою процес їх використання. Специфіка ринкової економіки лише в тому, що в ній цей процес до певної міри автоматизований чинником особистої зацікавленості. Це відноситься, однак, лише до використання ресурсів. Навпаки, процес їх відтворення (тобто відновлення і примноження) в умовах ринкової економіки помітно ускладнюється. Та й протікає він здебільшого за межами ринку: відтворення трудових ресурсів — у сім'ї та системах освіти, охорони здоров'я та відпочин-

ку; відтворення землі та біологічних ресурсів — у відповідних підсистемах біосфери; відтворення знань і технологій — в таких некомерційних видах діяльності, як наука і культура. Тому потреба в системній організації відтворення ресурсів різко зростає" [10, с. 63].

У цих умовах істотно змінюється можлива конфігурація форм просторової організації регіонального господарства: основними чинниками просторового розвитку стають найбільш міцні, перевірені часом промислові та транспортні вузли та сучасні територіальні утворення — кластери та регіональні мережі.

Якщо в середині 60-х років XX століття під промисловим вузлом розумілася концентрація промислового виробництва в одному великому або в кількох промислових центрах, що знаходяться один від одного на відстані 50—80 км і об'єднаних спільністю сировинної бази або спеціалізації, то в наш час "промисловий вузол — це група виробництв, компактно розміщених на досить невеликій території. Ця форма організації економіки традиційно відзначається в старих промислових районах" [11, с. 87]. Тобто відбулося деяке розмивання територіальної складової даного феномена: від наявності населених пунктів і відстані між ними зроблений крен убик абстрактної територіальної складової, що недостатньо для проведення конкретних досліджень регіональної проблематики. Одночасно під транспортним вузлом розуміється "перетин транспортних комунікацій, що як правило, поєднується з концентрацією виробництва і населення" [12, с. 27]. Як і промислові вузли, транспортні вузли в нових умовах господарювання виявилися недостатньо стійкими щодо впливу зовнішніх факторів впливу. Дуже часто на практиці старі транспортні вузли через зміни напрямів руху вантажних та пасажирських потоків виявляються незабезпеченими і перед ними виникає проблема доцільності їх існування. Прикладом такої ситуації щодо транспортного вузла може бути історія станції м. Іловайськ Донецької залізниці, яка, після того як відбулася зміна потоків вантажів і пасажирів через станцію р. Міллерово Російської Федерації, практично перестала існувати.

У теж час на слуху постійно циркулюють нові форми просторової організації регіонального господарства — кластери та регіональні мережі. Так, під кластером прийнято розуміти групу географічно сусідніх взаємодіючих компаній (постачальників, виробників тощо) і пов'язаних з ними організацій (освітніх установ, органів державного управління, інформаційних компаній), що діють у певній сфері і взаємодоповнюють один одного. При цьому "кластер — це одна з форм промислових мереж, що забезпечують підвищення частоти і сили взаємодії, підприємств, тому тут з'являється додатковий суспільний капітал", що полегшує доступ до ресурсів. Інакше кажучи, сутність кластера — це розвиток ефективних комунікацій" [13, с. 20]. Тому, виходячи з того, що кластер — це локалізована складова частина галузі, обмежена територіально, то відмінною рисою наявності кластера на даній території є концентрація (збільшення масштабів виробництва однорідних виробництв у рамках виробничо-господарських комплексів) і кооперація (виробничі зв'язки об'єднань і підприємств з виробництва продукції) виробництва. Цим кластер відрізняється від несистематичної, механічної сукупності підприємств у межах регіону.

У дослідників-регіоналістів склалося три різні групи поглядів на теорію кластерів [14, с. 130]: уявлення про промислові кластери, які утворені під впливом економії від агломерації в трактуванні А. Маршалла. Тобто кластер — це група взаємопов'язаних галузей, зосереджених

в одному місці, які формують загальний локальний ринок праці і технологій, а тому створюють вигоди для своїх учасників; концепції кластерів, що базуються на теорії М. Портера, яка пояснює високу конкурентоспроможність фірм ефективністю різних взаємозв'язків виробництв у галузевих регіональних кластерах. У цих концепціях причини географічної близькості фірм пояснюються дуже багатьма факторами: економією на агломерації, урбанізацією, зв'язками в створення вартості та інновацій та ін.; концепції промислових кластерів (техніко-економічних кластерів), в основі яких лежать уявлення про міжгалузеві технологічні зв'язки, що описувані таблицями "витрати-випуск", про відносини постачальників у ланцюжку створення вартості та інших факторах.

У свою чергу, "регіональні мережі — це форми кооперації в регіоні, при яких партнери добровільно і рівноправно з'єднують і доповнюють свої здібності і потенціали для того, щоб спільно краще виконувати свої завдання" [15, с. 55]. Для регіональних мереж характерним є вибір можливої форми взаємодії, чи то по горизонталі, чи то по вертикалі. Об'єднання "по горизонталі" являє собою об'єднання підприємств однакових ступенів (етапів) виробництва чи збуту продукції. Цілями договору в цьому випадку можуть бути: усунення конкуренції між договірними організаціями; забезпечення ринкової переваги над конкурентами, що не ввійшли в об'єднання; вироблення єдиної політики та зміцнення позицій по відношенню до постачальників і споживачів продукції; спільне виконання або координація інших виробничо-господарських і соціальних функцій.

Вертикальне (інтегроване) об'єднання виникає шляхом об'єднання організацій ряду послідовних ступенів (етапів) виробництва і збуту продукції. Наприклад, заготовітельне підприємство — обробка — складальне. Інтеграція може бути "прямою" (від початкових етапів виробництва до кінцевих) і зворотною (у зворотній послідовності). Наприклад, машинобудівне підприємство об'єднується з металургійним заводом і гірничо-збагачувальною фабрикою. Об'єднання на основі нерегулярної структури містять як горизонтальні зв'язки (однакові області і ступені виробництва), так і вертикальні зв'язки (послідовні ступені виробництва і збуту продукції), а також організації різних галузей, ступенів виробництва і збуту продукції.

Наступним чинником розвитку просторової організації регіонального господарства виступають процеси концентрації промислового виробництва, вищою формою якої в територіальному вимірі виступає промислова агломерація. "Промислові агломерації — це територіально економічні утворення, що характеризуються потужною концентрацією різних підприємств, інфраструктури, інноваційно-наукових установ та вельми значною щільністю населення" [11, с. 88]. Промислова агломерація "поряд з галузевою спеціалізацією і територіальною концентрацією підприємств характеризується специфічною структурою допоміжних і обслуговуючих галузей, нерозривним зв'язком економічної та соціальної сфер, багатосторонніми довірчими відносинами господарюючих суб'єктів" [15, с. 55—56]. Дана обставина перетворює промислові агломерації в одну з можливих опорних точок просторового розвитку регіонів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, для форм просторової організації регіонального господарства основними факторами розвитку можуть виступати: з одного боку, відокремлення і становлення промислових і транспортних вузлів, перспективи яких найбільшою мірою залежатимуть як від державної, так і від регіональної промислової політики, з

другого, виділення спеціалізованих для даного регіону кластерів, формування і посилення регіональних мереж; а також вибір обґрунтованих форм концентрації промислового виробництва, в тому числі промислової агломерації як форми територіальної концентрації промислового виробництва та різноманітних ресурсів.

Література:

1. Швецов А. Пространственные параметры муниципальных образований: постсоветские качели и экономические основания рационализации / А. Швецов // Российский экономический журнал. — 2007. — №3. — С. 36—62.
2. Пушкарев В.М. Прогнозирование социально-экономического развития монофункционального города / В.М. Пушкарев // Регион: экономика и социология. — 2003. — №4. — С.174—186.
3. Горин Н. К вопросу о цикличности развития городов: основные положения закономерности / Н. Горин, А.Нещадин // Общество и экономика. — 2011. — № 2. — С. 156—175.
4. Смагин Б.И. Сущность и методика определения показателей освоенности региона / Б.И. Смагин, С.К. Неймин // Вопросы статистики. — 2005. — №12. — С. 19—23.
5. Лексин В. "Региональные столицы" в экономике и социальной жизни России / В. Лексин // Вопросы экономики. — 2006. — №7. — С. 84—93.
6. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: підручник / С.І. Дорогунцов, Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та ін.: за заг. ред. д-ра екон. наук., проф., чл.-кор. НАН України С.І. Дорогунцова. — Вид.2-ге, без змін. — К.: КНЕУ, 2007. — 992 с.
7. Татаркин А.В. Пути совершенствования местного самоуправления / А. Татаркин, В. Бочко // Федерализм. — 2008. — № 1. — С.117—132.
8. Павлов К. Система местного управления в регионах России и опыт развитых стран / К.Павлов // Проблемы теории и практики управления. — 1999. — № 5. — С. 81—83.
9. Суспицын С.А. Укрепление межбюджетных отношений на субфедеральном уровне / С.А. Суспицын // Регион: экономика и социология. — 2000. — № 1. — С. 49—68.
10. Пчелинцев О.С. Регулирование воспроизводственного потенциала территории как основа региональной политики / О.С. Пчелинцев, В.Я. Любовный, А.Б. Воякина // Проблемы прогнозирования. — 2000. — № 5. — С. 62—68.
11. Иваненко Л.В. Территориально-организационные формы экономики регионов / Л.В.Иваненко // Региология. — 2006. — №3. — С. 87—96.
12. Гранберг А.Г. Основы региональной экономики: учебник для вузов / А.Г. Гранберг. — 2-е изд. — М.: ГУ ВШЭ, 2001. — 495 с.
13. Захаров В. Промышленные кластеры и экономический рост / В. Захаров // Проблемы теории и практики управления. — 2006. — №12. — С.19—23.
14. Ларина Н.И. Региональные кластеры и территориально-производственные комплексы как форма территориальной организации производства / Н.И. Ларина // Регион: экономика и социология. — 2007. — № 4. — С.126—138.
15. Арженовский И.В. Региональные сети и региональная экономическая политика: перспективы взаимодействия / И.В. Арженовский // Региология. — 2003. — № 4 — 2004. — № 1. — С. 53—59.

Стаття надійшла до редакції 05.07.2013 р.